

Bedreigde insecten in Noord-Brabantse hoogvenen

Tekst:

Henk de Vries, Jaap Bouwman, René Verhagen en Peter Boer.

Met medewerking van:

Jan Slaats, Rikjan Vermeulen, Arnold Spee, Victor Mensing, Casper Zuyderduyn, Sicco Ens, Hans Boerma, Henk Arends, Robert Ketelaar & Michiel Wallis de Vries

Rapportnummer:

VS2004.13

Productie:

De Vlinderstichting
Postbus 506
6700 AM Wageningen
telefoon: 0317-467346
fax: 0317-420296
email: info@vlinderstichting.nl
homepage: www.vlinderstichting.nl

Stichting Willem Beijerinck Biologisch
Station
Kanaaldijk 36
9409 TV Loon
telefoon: 0592 - 407217
stichting.wbbs@freeler.nl
www.biological-station.com

Opdrachtgever:

Provincie Noord-Brabant

Deze publicatie kan worden geciteerd als:

De Vries, H.H., R. Verhagen, J.H. Bouwman, P. Boer, S. Ens & H.J. W. Vermeulen (2004). *Bedreigde insecten in Noord-Brabantse hoogvenen*. VS2004.13, De Vlinderstichting, Wageningen.

Trefwoorden:

Insecten, hoogveen, Noord-Brabant, libellen, dagvlinders, sprinkhanen, loopkevers, mieren, verspreiding, bescherming, Groote Peel, Deurnsche Peel, Heitraksche Peel, 't Zinkske, De Bult, Reusselse Moeren

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, microfilm, fotokopie of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van De Vlinderstichting en de opdrachtgever.

Januari 2005

Stichting noordelijk regionaal ecologisch
onderzoeks- en advies centrum
"het Willem Beijerinck Biologisch Station"

Provincie Noord-Brabant

Hoofdstuk 4 / Resultaten mieren

In totaal werden 21 mierensoorten waargenomen met behulp van de bodemvallen. Het blijkt dat in 't Zinkske de laagste aantallen soorten werden waargenomen, terwijl de meeste soorten in De Bult werden waargenomen, vijftien. De belangrijkste waarnemingen betreffen de veenmier in de Reuselse Moeren en de Grote Peel.

In totaal hebben de potvallen 3281 mieren van 21 soorten opgeleverd. Deze groep soorten vormt 36% van het totaal aantal soorten dat in Nederland voorkomt. Voor de zes gebieden, Grote Peel, Deurnsche Peel, 't Zinkske, Heitraksche Peel, De Bult en de Reuselse Moeren werden respectievelijk 13, 10, 7, 8, 11 en 11 soorten waargenomen. Een overzicht van de resultaten van de potvalvangsten staat weergegeven in bijlage 6.

4.1 Waargenomen soorten

Een aantal soorten wordt vaak aangetroffen in natte gebieden. In de eerste plaats is dat de moerassteekmier *Myrmica scabrinodis*. Een soort die zijn optimum heeft in natte terreinen. Deze soort is in alle zes bemonsterde gebieden aangetroffen. In de tweede plaats is dat de humusmier *Lasius platythorax*. Ook deze soort is in alle zes gebieden aangetroffen: op 18 van de 19 monsterplekken. De bossteekmier *M. ruginodis* en de gewone steekmier *M. rubra* worden ook vrijwel altijd in natte milieu's aangetroffen. Van lepelsteekmieren *M. ionae* is bekend dat ze zich graag in vochtige streken ophouden, maar van deze soort weten we nog heel weinig, daar deze pas in 1999 voor het eerst in Nederland is opgemerkt (Boer, 1999). Lepelsteekmieren werden in dit onderzoek alleen in de Grote Peel waargenomen. Er werden ook soorten van droge tot matig vochtige heide terreinen aangetroffen: de grauwwarte mier *Formica fusca*, de kokersteekmier *Myrmica schencki* de gewone zaadmier *Tetramorium caespitum*, de zandsteekmier *M. sabuleti*, de bosslankmier *Temnothorax nylanderi*, de rode baardmier *Formica rufibarbis*, de bruine baardmier *F. cunicularia* en de bloedrode roofmieren *Formica sanguinea*. Het zijn soorten die in hoogveengebieden slechts bij hoge uitzondering, op een enkele hoger gelegen, zandig plekje kunnen worden aangetroffen. Het is verheugend dat de wegmier *Lasius niger* relatief weinig is aangetroffen. Het is namelijk een indicator voor een verstoorde bodem.

4.2 Waargenomen bijzondere soorten

In Nederland zijn er weinig mierensoorten strikt gebonden aan hoogveengebieden. In totaal gaat het hierbij om twee soorten te weten de veenmier *Formica candida* en de zeggensteekmier *Myrmica gallienii*. Deze laatste soort werd niet aangetroffen in de zes onderzochte gebieden en is ook nog maar op drie locaties aangetroffen in Nederland. Opmerkelijke waarnemingen betreffen de breedschubmier *Lasius sabularum*, in de Heitraksche Peel, de kleine gaststeekmier *Myrmica microrubra*, in de Reusselse Moeren, de mosslankmier *Leptothorax muscorum* in alle gebieden behalve in de Heitraksche Peel en de Grootte Peel en de veenmier *Formica candida*, zie hieronder. Van de breedschubmier zijn een twintigtal waarnemingen uit Nederland bekend (Boer 2005). Het betreft een tijdelijke sociaal parasitische soort, die hier stellig de humusmier *L. platythorax* als tijdelijke gastheer heeft. De kleine gaststeekmier is eveneens een sociaal parasitische soort. Deze leeft permanent in de nesten van de gewone steekmier *M. rubra*. De mosslankmier, met een zeer kleine actieradius, is op maar liefst vijf plaatsen aangetroffen. Deze zeldzame soort komt voor in biotopen met flink wat mos, vooral op niet droge terreinen. Kennelijk voelt deze soort zich goed thuis in de Brabantse venen.

Veenmier

De veenmier *Formica candida* (= *transcaucasica*) werd zowel in de Grootte Peel als de Reuselse Moeren is aangetroffen. Deze soort is strikt gebonden aan natte heide en hoogvenen. De veenmier komt in een groot deel van het Palaearctisch gebied voor. In Noordwest-Europa is deze soort bedreigd. In de ons omringende landen (België, Groot-Brittannië en Duitsland) staat de veenmier op Rode Lijsten. Toen de moerassen nog grote delen van Nederland bedekten, waren de veenmieren zeer waarschijnlijk wijdverspreid. Nu komen ze slechts in enkele moerasrefugia voor, voornamelijk in Drenthe en Zuidoost-Noord-Brabant. Het is een soort die niet erg opvalt. Ten opzichte van de zeer veel op deze soort gelijkende grauwwarte mier *F. fusca* is deze mier veel minder actief. De kans om veenmieren in de potvallen aan te treffen is dan ook niet zo groot. Het is verheugend dat de veenmier zowel in de Grootte Peel als de Reuselse Moeren werd aangetroffen. Het nest bevindt zich dikwijls in pijpenstrootjespollen of droge veenmosbulten.

Locatie in de Reusselse Moeren waar de veenmier werd aangetroffen.

Foto Martin van Rooyen

4.3 Analyse

Hoogveensoorten

Er zijn weinig typische hoogveenmierensoorten. In ieder geval is de hier voorkomende veenmier er een van. Uitsluitend in de Grootte Peel (lokatie 16) en in de Reuselse Moeren (locatie 18 en 19) werd de veenmier gevonden. Dit betekent dat er in beide terreinen nog geschikt leefgebied is voor deze soort en dat vanuit deze locaties de populatie weer kan groeien, mits het beheer daar op is gericht. Daarnaast werden bijzondere soorten waargenomen die niet direct een binding met hoogveen hebben, maar wel in dit gebied thuishoren. Zoals de breedschubmier *Lasius sabularum* (aangetroffen in de Heitraksche Peel) die een relatie heeft met de hier algemeen aanwezige humusmier *L. platythorax* en de kleine gaststeekmier *M. microrubra* die parasiteert in de nesten van de hier algemeen voorkomende gewone steekmieren *M. rubra*. Verder is het verspreide voorkomen van de mosslankmier *Leptothorax muscorum* bijzonder te

noemen, maar wel passend in dit venengebied. Twee soorten van de IUCN-red list die hier ook voorkomen zijn de kale bosmier, *Formica polyctena* (aangetroffen in de Reuselse Moeren), de behaarde bosmier, *F. rufa* (aangetroffen in de Bult en de Reuselse Moeren). Ze komen van buiten het veen of van droge delen binnen het veen.

Relaties met zeldzame insecten

Van enkele mierensoorten is bekend dat zij een belangrijke rol spelen in de biologie van dagvlinders. Voor de hier onderzochte soorten dagvlinders (zie volgende hoofdstuk) is de relatie met het gentiaanblauwtje (*Maculinea alcon*) en het heideblauwtje (*Plebeius argus*) mogelijk van belang. Hoewel het gentiaanblauwtje in geen van de gebieden werd aangetroffen (zie volgende hoofdstuk) zou de aanwezigheid van mieren een rol kunnen spelen bij een eventuele terugkeer (Wallis de Vries, 2003). Het gaat hierbij mogelijk om drie knooppierensoorten van het genus *Myrmica*: met name de bossteekmier (*M. ruginoduis*), daarnaast de moerassteekmier (*M. scabrinodois*) en in mindere mate de gewone steekmier (*M. rubra*). Het blijkt dat alle gebieden veel mieren herbergen van deze drie soorten, waardoor hier geen belangrijke beperking voor het gentiaanblauwtje hoeft te zijn. Voor het heideblauwtje worden drie waardmieren genoemd, *Lasius niger* (de belangrijkste, recentelijk gesplitst in *L. niger* en *L. platythorax*), *L. alienus* en *L. flavus* (Pontin, 1989; Jordano & Thomas, 1992). *L. platythorax* komt algemeen voor in alle onderzochte terreinen, waardoor ook voor het heideblauwtje in dit opzicht geen beperkingen te verwachten zijn. Een andere relatie is die tussen de zeldzame zweefvlieg de moerasknikspriet, *Microdon myrmicae*, en de moerassteekmier. De larven van deze vlieg voeden zich met het broed van de gastheer. De mier is hier zeer algemeen, de moerasknikspriet is nog niet aangetroffen.

Tabel 3. Lijst met prioritaire soorten loopkevers voor Noord-Brabant.

Soort	Habitatype
Boszandloopkever	droge heide, stuifzand, bosranden
Strandzandloopkever	Stuifzand
Duitse zandloopkever	droog schraalland
Moerasloopkever	natte heide, vochtig schraalland
Goudrandloopkever	hoogveen, natte heide
Leistus spinibarbis	droge heide, bosranden
Blethisa multipunctata	Vennen
Miscodera arctica	droog schraalland, droge heide
Bembidion humerale	hoogveen, natte heide
Pterostichus aterrimus	vennen, laagveenmoerassen
Calathus mollis	Stuifzand
Agonum ericeti	hoogveen, natte heide
Amara kulti	vochtig schraalland
Harpalus flavescens (syn. rufus)	stuifzanden; droog schraalland
Harpalus smaragdinus	droge, zandige terreinen
Anisodactylus nemorivagus	hoogveen, natte heide

Tabel 4. Lijst met prioritaire soorten sprinkhanen en krekels voor Noord-Brabant.

Soort	Habitatrictlijn	Rode-lijst	Habitatype
zompsprinkhaan		kwetsbaar	vochtig schraalland, hoogveen
wrattenbijter		ernstig bedreigd	droog schraalland
veenmol		kwetsbaar	hoogveen, moestuinen
veldkrekkel		bedreigd	droge heide, stuifzand
blauwvleugelsprinkhaan		kwetsbaar	droge heide, stuifzand
wekkertje			vochtig schraalland
schavertje			droog schraalland, droge heide
moerassprinkhaan		kwetsbaar	vochtig schraalland, hoogveen

Tabel 5. Lijst met prioritaire soorten mieren voor Noord-Brabant.

Soort	Habitatrictlijn	Rode-lijst	Habitatype
kale rode bosmier		gevoelig	Bossen, bosranden
zwartrugbosmier		gevoelig	Bosranden, droge heideterreinen
behaarde rode bosmier		gevoelig	Bossen, bosranden
veenmier		kwetsbaar	Hoogveen, vochtige heide
mosslankmier		gevoelig	Droge en vochtige heide
bosslankmier		gevoelig	Oude loofbossen